

könyv
könyvtár
könyvtáros

2003
január

GYÖRGY PÉTER

MEMEX

*A könyvbe zárt tudás
a 21. században*

MAGYETŐ

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

12. évfolyam 1. szám

2003. január

Tartalom

Könyvtárpolitika

Vajda Kornél: Ígéret és ijesztgetés? 3

Fórum

Kozmáné Sike Emese: A nőarcú könyvtár 12

Műhelykérdések

Bényei Miklós: Mire jó a megyei sajtóbibliográfia? 17

Nagyné Félix Anna–Kovács Bettina: Az információs társadalom „szentháromsága” az iskolai könyvtárban 23

Hornyák Gyula: Betekintés a Miskolci Egyetem Könyvtárának raktározási rendszerébe (a történeti visszatekintés és a fejlesztés tükrében) 27

Konferenciák

Csáky S. Piroska: A nemzet könyvtárának szerepe művelődési életünkben ... 34

Lectori salutem

Beszélgetés Pátrovics Péterrel 37

Perszonália

Karakas Péterné: Dr. Wix Györgyné László Borbála (1926–2002) 57

Könyv

Magyarország a középkor végén 58

From the contents

Kornél Vajda: Notes on the monography by Péter György: Memex. The knowledge in books in the 21st century (3);

Emese Kozma-Sike: Women in the library profession (12);

Miklós Béneyei: The press bibliographies of counties – from the perspective of a historian (17)

Cikkeink szerzői

Béneyei Miklós, a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Csáky S. Piroška*, az Újvidéki Egyetem professzora; *Hornják Gyula*, a Miskolci Egyetemi Könyvtár munkatársa; *Karakas Péterné*, az OSZK osztályvezetője; *Kovács Bettina*, a hódmezővásárhelyi Kossuth Zsuzsanna Műszaki Szakiskola könyvtárostánára; *Nagyné Félix Anna*, a hódmezővásárhelyi Kossuth Zsuzsanna Műszaki Szakiskola könyvtárostánára; *Kozmáné Sike Emese*, a Debreceni Egyetem tanszéki könyvtárosa

Szerkesztőbizottság:

Biczák Péter (elnök)

**Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
Poprády Géza, dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Györi Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu; Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Könyvtári Intézet, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Felclős kiadó: **Dippold Péter**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felclős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alapprogram

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 3600 forint. Egy szám ára 300 forint
HU-ISSN 1216-6804

Ígélet és ijesztgetés?

Megjegyzések György Péter könyve margójára

2002 végén jelent meg György Péter könyve. *A Memex. A könyvbe zárt tudás a 21. században* – e sorok írója szerint – a témában (hogy mi is légyen ez a téma mindjárt látni fogjuk) a legjelentősebb magyar nyelvű munka, ami egyáltalán létezik, illetve – kevés nálunk az ilyesféle – az egyik legjelentősebb a nemzetközi piacon is. De hát miről is szól a könyv? Az alcím természetesen jelöl valamit. Méghozzá mindjárt érzelmi, hangulati konnotációkkal ellátottan. A „zárt”, az, hogy zárt, hogy tehát a könyvek zárnak, bezárnak valamit, bizonytalannal nem semleges megállapítás. Az olvasónak óhatatlanul a Sartre-i Huis clos (Zárt tárgyalás, de zárt ajtóknak, kapunak is érthető) és annak a pokla jut(hat) eszébe, és ezt – mint a kötetből magából többször is kiderül – az író szándékolta is. Ám a mű mégsem valamiféle poklot mutat be, sőt. Hangja nemcsak nyugodt és örömteli, de – talán nem túlzás így szólni róla – büszke, diadalmas, lelkesült is. Tanulmánykötettről van szó, de nem afféle, a már megjelent írásokat, előadászövegeket valaminő álságos közös címke alá fogó „gyűjteményről”, szerzői kötettről, hanem igen pontosan és szigorúan történt összeállításról, csaknem kismonográfiáról. Erre mutat az is, hogy az egyes tanulmányokban gyakori a hivatkozás (mintha csak fejezetek lennének) a többiekben elmondottakra, és ezek a hivatkozások, allúziók, utalások mindenkor „ülnek”, valódi és lényegi összefüggésekre utalnak. Ám természetesen másról és másról szólnak a tanulmányok. Az egyik az olvasásról, a másik a kommunikációról, a harmadik a könyvtárról, a negyedik a digitális archívumokról, az ötödik magaskultúra és tömegkultúra kapcsolatáról stb. Illetve dehogyis! Mindegyik egyszerre szól mind egyik témáról, épp csak más és más fekvésben. Az egész mű pedig – és ennek a főtémának egy-egy aspektusa csak a különálló tanulmányok hű et nunc tárgya – a tudás. az – egy időre – a könyvbe zárt tudás alakulásának, átalakulásának, új formájának (formáinak), e tudás mibenlétének és e tudás folyományainak taglalása.

Ahogy azt primitíven, népszerűen, olvasó allúziókat keltően mondanak szoktuk, a „számítógépes szép új világról” szól a könyv, ám persze nem annak valamennyi ágbogáról, hanem épp a tudás és intézményei, a tudás és alakváltozatai, a tudás és birtokosai, felhasználói, termelői és részesei metamorfózisairól, alakváltozatairól, mai és közeljövőbeli fejleményeiről. A kötet írásai annyira szerves, organikus egészet képeznek, hogy bátran nyúlhatunk bármelyik oldalról hozzájuk, előbb-utóbb felgöngyölödik az egész koncepció. Könyvtárosok lévén, kezdjük a könyvtárral!

A könyvtár

...az aranykornak vége, a könyvtár múzeumba került. Mégpedig épp egy könyvtár átépítésével. A British Museum belső udvarán 1857-ben nyílt meg a kör

alakú Reading Room, amely aztán hosszú évtizedekre Európa egyik leghíresebb olvasóterme lett. Itt olvasott »mindenki«: Marx és Trockij, Eliot és Carré. Sztárok olvastak itt hosszú éveken át, Orwell és Bertrand Russel. Mígnem a millennium alkalmából Norman Foster átépítette az egészet. A működő könyvtár elment a St. Pancras pályaudvar mellé, emitt meg attrakcióvá változtatták az olvasótermet. A Great Courtot, ahogy ők mondják, csodálatosan befedték, és annak rendje és módja szerint múzeumi látványosságot csináltak belőle. Jobbra az egyiptológiai gyűjtemény, balra az etnográfiai, fenn az étterem, középpont a könyvtár. A könyvtár a múzeumba került. Ami egykor együtt alapított, végül szétvált. Így ette meg a posztmodern múzeum egykori társát, így lett az olvasás tere a spektakulum társadalmának kitüntetett pontja. Megállnak a látogatók, elbámultakodnak: itt olvastak egykor az Olvasók”. A szövegből természetesen világos, hogy György Péter tudja, csak az egykori olvasóterem került a múzeumba, a könyvtár – másutt – megvan és működik, nyilván olvasnak is benne a (kisbetűs, bár még ez sem bizonyos) olvasók. A metafora, a kép mégis igaz valamiképp, és erre az igazságmagra épül György Péter könyvének jó része. A szerző persze árnyaltan (nem azonos az óvatossal) fogalmaz. Felteszi a kérdést: „Van-e élet a könyvtáron kívül?” És imígyen válaszol: „Igen van. Mindössze az a kérdés, hogy az az olvasás, amely a könyvtárban zajlott, a felfedezés és a szövegben való elveszés azon módja, amelyet a polcokon őrzött kötetek közti bolyongás kínál, átmenthető-e a cyberspace nagy világába. A probléma abból ered, hogy a könyvtár lényege az intra muros hatalom védte bensősége: akik a könyvtárban vannak, azokat a láthatón kívül láthatatlan falak is védik a külvilágtól. Ha a könyvtárat az izoláció terének nevezzük, a védettség, a bizonyosságosság színhelyének, akkor ama bizonyos interaktív, individuális, hypertextualizálódott archívumokat a folyamatos és megállíthatatlan kommunikáció terepének kell mondanunk. Tisztában vagyok vele, hogy az előző mondat *interaktív, individuális, hypertextualizálódott* jelzője egy komoly hatalommal rendelkező kisebbség, a globális technokultúra bennfentesin kívül a klasszikus műveltséggel rendelkező olvasók sokaságában inkább kiegészítést vagy épp ingerültséget kelthet. Még ez is! Egyszerre saját, szövegek közötti, feletti és még kapcsolatokat is teremt. Miféle archívum ez?... a digitális forradalom bizony felismerhetetlenné tette az írásos dokumentum fogalmát, őrzésének gyakorlatát, illetve környezetét egyaránt”. És nem sokkal később: „Minden másolással, letöltéssel új lehetőség nyílik meg: minden felhasználó saját archívumában összerakhatja kedvelt másolatait, amelyeket úgy alakít és változtat, amint dolga, kedve diktálja. Az adatok migrációja nem a pontosan definiálható másolatok világát ígéri. A végtelen lehetőségek e tartományában immár nem katalóguscédulák szerint igazodunk el, hanem linkek, collaborative filterek, szemantikán alapuló ágensek, ontológiák újfajta, láthatatlan kommunikatív gépezetek segítségével”.

Mindez persze nem újdonság. Az újdonság, azon felül persze – és ez nem kicsinység –, hogy György Péter remekül, láttató (szinte tapintható) módon írja le, mutatja be és elemzi a fentiekben körvonalazott archívumok világát, éppen az, hogy ezeket a reményben (és itt-ott a gyakorlatban is) közös felhasználásra (is) kerülő magánarchívumokat a szerző szembeállítja a könyvtárakkal. Ez a szembeállítás jogos természetesen. Egészen más kategóriákról van szó, hogy mennyire mélyen másról, az fényesen kiderül a *Memex* című könyvből. Ám nemcsak strukturális kü-

lönbözőségről szól a könyv. György Péter szembeállítja a két „világot”, és nemcsak az objektív (bármily színes) leírásban és jellemzésben, de – mondhatni – elkötelezettség vonatkozásában is. A szerző határozottan elkötelezett: az „archívum” mellett, a „múzeumba való” könyvtárral szemben. Ezzel a „pártos” szembenállással nemcsak az lehet a bajunk, hogy figyelmen kívül marad a virtuális, a hypertextualizált (és már régóta létező) könyvtárak világa, hisz – ismerjük be – a könyvtár azért még alapjában véve – és nemcsak nálunk, a periférián, de a centrumban is – még nem ez, vagy csak igen kevésbé ez. Sokkal inkább az lehet a bajunk, hogy György Péter, úgy véljük, csúsztat. Mert nem annyira a számítógépes szép új világ (lásd mint fent!) hozamainak befogadásáról, használatáról, a régi struktúrákba való beépítéséről van szó, hanem arról, amit a fenti idézet kurzív szedéssel is kiemelt: az interaktivitásról és az individualitásról. A szerző nem azért, nemcsak azért kívánja múzeumba zárni a könyvtárakat, mert képtelenek hasznosítani a cyberspace új eszközeit és eljárás módjait, mert még mindig katalóguscédulákkal (természetesen metaforáról van itt is szó) bajlódnak, hanem azért, mert a könyvekbe „zárt” tudást, az írott, leírt tudást, a kanonizált értékeket gyűjtik, őrzik, rendezik, tárják fel és szolgáltatják. A könyv ebben a kérdésben nem ismer pardont. Ennek a tudásnak, ennek az értékvilágnak, ennek a kanonizált „magaskultúrának” immáron vége. Lássunk egy újabb idézetet: „A digitális környezet játékszabályai szerint olvasni annyit tesz, mint gyűjteményt alapítani, gyönyörködni a változatokban, örömet lelni a szövegek fejlődésének, metamorfózisának nyomon követésében, jelen lenni a globális kommunikációban... a gyűjtemény immár nem a múltban keletkezett dokumentumok monumentummá változtatásának színtere. A gyűjtés és a párbeszéd ugyanott s ugyanúgy zajlik. A hálózat kultúrája nem pusztán új teret, de mintha új időszámítást és kulturális normákat is teremtett volna”. A könyv egy másik helyén György Péter a fluxus jelszavára hivatkozik: amiként e jelszó szerint mindenki (de tényleg mindenki) művész, akként az archívumok (e szót végig a György Péter szerinti jelentésében használjuk) embere (gyűjtője, tulajdonosa, kezelője stb.) legalább annyira alkotó, mint amennyire befogadó, fogyasztó, felhasználó. De persze semmiképp sem olvasó a szó eddigi, megszokott értelmében. És itt már a kötetnek az olvasással kapcsolatos koncepcióiról kell szólnunk.

Az olvasás

Amiként – bizonyos olvasatban – a Memex egésze a könyvtárról szól, akként – egy másikban – az egész az olvasásról szólónak is tekinthető. A bevezető első saját mondata (mert ezt hosszabb idézetek, mottók előzik meg) így szól: „Ez a könyv az olvasás bonyodalmairól szól”. E bonyodalmak elsejéül a szerző az olvasás fogalmának sokértelműségét jelöli meg: „Megannyi panaszt figyelmen kívül hagytam, nem foglalkozom sok divatos, ám igaznak tűnő tűnő aggodalommal. Milyen keveset olvasnak (kik?), milyen rosszul olvasnak (ugyanazok?), vége az irodalomnak (melyeknek) stb. A magára az olvasásra vonatkozó kérdést persze hogy megkerültem. Talán nem is az a jó kérdés, hogy valaki olvas-e, hanem az, hogy mit s mi végett. Az sem mindegy, hogy hol és milyen formában. Olvasókról beszélünk, olvasókhöz fordulunk, többen olvasóként kiáltanak, a szövegek írói nem élhetnek azon hívek nélkül, akik naponta újraterezték az írás kényszerét... A múlt mélységesen mély

kútjában éppúgy várnak ránk szövegek, mint a mai újságban. De vajon minden szöveg ugyanúgy vár-e olvasójára?... Nem izgalmasabb és gazdagabb élmény-e az olvasási formák, okok, szokások közötti különbségekről beszélni, mintsem védőbeszédet írni »az« olvasás fontossága mellett?... Megannyi szövegtípus megannyi olvasó- és olvasástípust követel és termel. Az olvasói közösség pusztá formalitás. Az olvasás kérdése kiüresedett, a válaszok végtelen ismétlődése önmagában forog. Az »olvasáskultúra« féltéséről immár magazinok cikkeznek...”. Mintha hájjal ke-negetnék az olvasás kérdéskörével – hivatalból is – foglalkozó könyvtárost. Hiszen ha valaki tudja, hogy olvasás és olvasás közt alapvető különbségek vannak, hát ő az. Hisz ha valaki tudja, hogy olvasó és olvasó közt alapvető különbségek vannak, hát ő az. Csakhogy a könyvtáros, és most óhatatlanul leegyszerűsítjük György Péter kérdését, de a saját magunkét is, hierarchizált olvasásban és olvasóban gondolkodik. A jó olvasó felé tereli, terelné a kevésbé jót, a jó olvasmány felé a kevésbé jó olvasmánnyal beérőt. Mert abból a hipotézisből (meggyőződésből) indul ki (és ez határozza meg szakmai éthoszá), hogy van optimális olvasat, van optimális olvasó és van optimális olvasmány, amelyek persze, és itt teljesen egyetérthet az olvasókkal foglalkozó könyvtáros a Memex szerzőjével, sajátos tipológiát mutatnak, egyáltalán nem egyfélék, de típusonként, fajtánként mindenképp hierarchizáltak. Nos, ezt teszi kérdéssé György Péter, ennek tagadása áll az olvasással foglalkozó passzusai mögött. Az ő olvasója, az ő optimális olvasója tulajdonképpen nem is olvasó, hanem a már említett archívum gyűjtője, felhasználója: „Minden egyes hypertext maga is univerzum, ködös londoni utca, a lehetőségek tartománya, az elágazó ösvények ligete. Ha a könyvtár a francia kertek világa volt, akkor a digitális archívumokat a labirintushoz hasonlíthatjuk. Kiismerhetetlenek a szabályok. Állandóan változnak a terek. S nemigen adatik meg a felülemelkedés csodája, amelyben hirtelen átláthatóvá válik minden. A kérdés persze a térkép. Van-e még térkép?” – A kérdésből nyilvánvaló (és a passzusra következő sorok ezt egyértelműsítik): nincsen. És ezt a koncepciót fejti ki és alapozza meg György Péternek az a tanulmánya, amely Radnóti Sándor A piknik című művével vitatkozik (erről a munkáról lásd a 3K 2001. 1. számát!). „Radnóti szövegekről, olvasókról, írókról, olvasástörténeti fordulatról beszél, de – s ez a döntés összefügg tanulmánya második részének intenciójával, a klasszikus magas kultúra melletti elkötelezettség manifesztálásával – kevésbé veszi figyelembe azoknak a nagyobb memóriaintézményeknek és -technikáknak az alakulását, amelyek maguknak a szövegeknek a sorsát, fogalmát és jelentését determinálják. Én nemigen tartom elválaszthatónak a szövegtől a szöveg sorsának, előállítási és terjesztési technológiájának kérdését. Mint majd később kifejtem, azokban a kanonizáló keretekben van hatalmas változás, amelyek az olvasás társadalmi gyakorlatát jelentik és jelenítik meg. A »literacy« pusztá írni-olvasni tudásnál jóval többet magába ölelő fogalma az elektronikus, digitális forradalom során beláthatatlan változáson megy át. Itt már más az értelme a szöveg–olvasó–szerző háromszögének. Ahogyan a kéziratról a nyomtatásra való átállás évszázadokon át tartó folyamata is új lehetőségeket kínált fel az írók és olvasók számára, ugyanúgy a digitális szövegek eddig nem ismert horizontokat ígérnek. A maga módján mindkét technológia forradalmi változást hozott a szövegek és távolságok viszonyában... S a szövegek terjedésének felgyorsulásával ugyan mindkét eljárás a távolságok legyőzéséhez, jelentőségük csökkenéséhez vezetett, mégis úgy tűnik, a két eset alapjaiban eltérő következményeket hozott magával. A nyomtatás kultúrája

az egységes normák, a standardok világához vitt közelebb, a szövegek azonossága igen komoly tényező volt a politikailag, kulturálisan egységes terek létrehozásában. A digitális szövegek viszont – melyek a nyomdai lehetőségeknél összehasonlíthatatlanul gyorsabban terjeszthetők – mintha épp a kulturálisan egységes terek felbontásához nyújtanának segítséget”.

Természetesen itt sem semleges leírásról, értékhangsúlyok nélküli bemutatásról van szó. György Péter nemcsak a különbségeket, eltéréseket, „szakadékokat” látta, határozottan dönt is. Dönt a magaskultúra ellenében, a klasszikus és tradált értékvilág ellenében a digitalizált „olvasmányvilág” mellett. Persze ne értsük félre ezt a döntést. A szerző nem elveti, nem visszavonja (mint Thomas Mann Adrian Leverkühnje Beethoven kilencedik szimfóniáját) mindezt, „csak” relativizálja. Több írása is az átjárhatóságot bizonyítja, mutatja be magaskultúra és tömegkultúra közt. Ennek részleteibe – itt és most – nem érdemes belemennünk. A relativizálás igazi terepe György Péter számára – mind a könyvtár, mind az olvasás vonatkozásában – amúgy is a történelem.

A történelem

A Memex – alcíme szerint is – a huszonegyedik század „tudásáról” (emlékeztünk: könyvekbe zárt tudásról) szól. Ám hogy ezt a tudást, ennek a tudásnak alakváltozásait, metamorfózisait bemutathassa, a szerző igen gazdagon él a történelmi megközelítés legkülönbözőbb módszereivel. Természetesen – címéhez illoen, azt indokolva is – részletesen szól a hypertextualizált, digitalizált, számítógépes világ kialakulásáról. Remek monográfiák hosszú sorának felhasználásával (minden könyvtáros jól teszi, ha elmerül a kötet igen kiadós, ritka csemegékkel is szolgáló kínálatában), de egyéni kutatómunkájára is alapozva szól a szerző a számítógépek elődeiről, a legkülönbözőbb, sokszor kalandos tervekről, koncepciókról, a nagyszerű meglátásokról és a jövőt (a mát) anticipáló „találmányokról”, jóval bővebben (és sokszor sokkal érdekesebben), mint a közkézen forgó könyvtári, informatikai tankönyvek megfelelő, általában túlon túl is rövidre méretezett ún. történelmi megközelítést, bevezetést kínáló részei, nekifutásai. Ám amikor a történelemről, a könyv történetiségéről, a történelemről mint a relativizálás eszközéről és terepéről szoltunk, nem ezekre a – témánk szempontjából másodlagos – fejezetekre gondoltunk. Az „igazi” történelmi fejezetek és fejtegetések az olvasás és a könyvtár történetét taglalják. Éppen ezért és így lehetnek a relativizálás eszközei, terepei. György Péter – természetesen ezen a vonalon is a francia ún. új történetírás és (még meghatározottabb módon) az angolszász írás-, könyv-, könyvtár- és olvasástörténet nagy monográfiáira támaszkodva – azt mutatja be, hogy milyen volt az íráskultúra felfedezése előtti orális világ, hogyan változtatta meg a kulturális képletet és modelleket az írás elterjedése, miként élt együtt, különböző súlypontelosztások, cioszlások közepette orális és írásbeliség, milyen értelmezései, felfogásmódjai alakultak ki az írásos világnak, hogyan történt meg a nyomtatásra való átváltás, milyen paradigmák alakultak ki, hogyan keveredtek a különböző, egy időben érvényesülő tendenciák, miként hatottak egymásra, miként hatották, járták át egymást, miként vált lehetségessé a könyvtárak, a mai (vagy inkább a tegnapi) értelemben vett könyvtárak létrejötte, a különböző technikák,

technikai megoldások (az írásoké, a nyomtatásé stb.) hogyan módosították a kulturális patterneket stb., stb., stb. Természetesen nemcsak szóba kerül, de igen alapos elemzés alá is vettetik a hangos, a mormoló, a meditáló, a hangtalan, a közösségi, a magányos (stb.) olvasás, a művek (írástekercesek, kódexek, könyvek stb.) változatai, használatuk válfajai, az, hogy mit jelentett megjegyzéseket, glosszákat, kommentárokat írni a kézirat (az épp másolt kézirat) lapjaira vagy külön „kötetbe”, hogy az interkommunikáció hogyan valósult meg az antikvitásban és a középkorban, hogy milyen olvasásra szánták a különböző korok szerzői műveiket stb., stb., stb. Mindez természetesen lenyűgözően érdekes és instruktív, ám nem ezért került sor pertraktálásukra. A hosszú és elmélyült történeti–történelmi elemzések – bevallottan – azzal a szándékkal és céllal íródtak, hogy bemutassák: a ma érvényesnek, klasszikusnak, egyedül mérvadónak tűnő írás, olvasás, könyv és könyvtár korántsem örök valamik. Viszonylag szűk időintervallum termékei és éthoszának kifejezői, nincs ok tehát arra, hogy abszolutizáljuk, egyedül érvényesnek tekintsük őket. Anélkül, hogy a múltat „meg- vagy kikozmetikázná”, anélkül, hogy erőszakot követne el rajta, anélkül, hogy – bármily diszkrétén bár, de – meghamisítaná azt, arra is sort tud keríteni a szerző, hogy árnyaltan, finoman bár, de annál határozottabban utaljon a digitális világ és más, sokkal régebbi világok analógiáira, megfeleléseire, finom párhuzamaira. Vonatkozik ez a kézfűrészszerű jellegű attitűdökre is – végig az egész vonalon. És tulajdonképp épp ez (is) a szándéka a szerzőnek: nemcsak a közvetlen múlt diszkreditálása, relativizálása, ideiglenességének kimutatása, hanem a digitális új világ történelmi begyökerezettségének, a történelemből kikövetkeztethető több évezredes „saját” múltjának fel- és kimutatása; nem kimondva bár, de annak a sejtetése, hogy nemcsak újdonságának nagyszerűsége okán, de történelmi pedigréje miatt is ez az „igazi”. Persze túlzunk, persze karikírozunk egy kissé, de épp csak egy kissé. György Péter szeret a lehetséges különféle, egymásnak akár ellent is mondó olvasatokról elmélkedni. Nos, könyvének van, lehetséges egy ilyen olvasata is.

De van ennek a történetiségnek egy másik aspektusa is. Mint minden történetírás, a György Péteré is szelektív. Ezúttal nem arról a szelektivitásról szólnánk, amely a bemutatandó jelenségeknek – a látószögből, a szempontrendszerből, a lényeges kiemelésére való törekvésből (stb.) következő – válogatását jelenti. Inkább egy másikféletről. Arról, hogy az épp relativizált jelenségeket, jelesül épp a könyvtárat úgy tárgyalja, úgy mutatja be, hogy annak bizonyos vonásait, a benne lévő rendezettség (emlékezzünk a francia kert hasonlatára, analógiájára, metaforájára) bázisát adó apparátus (elsősorban a bibliográfia, a szakokra osztás és szakozási szisztémák) jellemző vonásait mintegy kiemeli eredeti közegükből és – egy mintha láthatatlan gesztussal – átnyújtja, odaajándékozza az „archívumoknak”. Persze az archívumok megmaradnak a maguk igenelt anarchiájában, labirintusszerűségében, de azért kapnak a – metaforaként (is) értett – bibliográfia áldásaiból is jókora darabot, épp annyit, hogy tulajdonképpen ők tűnjenek, tűnhessenek fel az „igazi” bibliográfia hordozóinak, a legnagyobb bibliográfiai törekvések igazi beteljesítőinek és örökösének.

Természetesen – legalább ebben talán György Péterhez hasonlatosan – e sorok írója sem semleges, elfogulatlan, objektív képet rajzolt a könyvről, bár – eddigelé – már csak a bőszéges idézetanyag jóvoltából is, valamiféle pártatlanság látszata fel-

villanhatott. Mostanra azonban, úgy véljük, elegendő premisszánk gyűlt össze ahhoz, hogy a György Péter-i koncepció szerintünk való ellentmondásaira rámutassunk. Persze többszörös mentális reservatióval élve. Mindenekelőtt hangsúlyozva a súlycsoportkülönbséget. Azt amely egy vérbeli, igazi, nemzetközi hírnévnek örvendő tudós, és egy hene cikkíró közt fennáll. De azt is, ami egy évtizedes munkával kiérlelt könyv és egy rövidke publicisztikai ismertetés, beszámoló közt első pillantásra is felismerhető. Persze másról, más különbségekről is szó van, minden esetben az előbbi nem csekély (sőt olykor nyomasztó) túlsúlyával.

Ellentmondások

A Memex szerzője több ízben is úgy állítja be magát, úgy határozza meg tevékenységét, mint aki a digitális, hypertextualizált világ etnográfusa, mint aki ennek a világnak etnográfiját írja (a könyv ajánlása éppen nem véletlenül szól a nagy etnográfusnak és folklórkutatónak, Honti Jánosnak). Ám éppen nem etnográfusok, legalábbis nem a nagyok, egy Frazer, egy Tylor, egy Lévi-Strauss (vagy épp Honti János) módján végzi munkáját György Péter. Két vonatkozásban sem. Egyrészt korántsem semleges, elfogulatlan, objektív, hanem határozott értékhangsúlyokkal él, értékválasztásai vannak, a szó Max Weber-i értelmében elhagyja a tudomány talaját, nem a világ varázstalanításán, de sőt elvarázsolásán dolgozik. (Amihez persze – tudósként is – minden joga megvan, sőt!) Másrészt nem a teljes anyagot veszi górcső alá, nem „mindent” vágyik leírni (mint a fenti nagyok), hanem igen határozottan szelektál. És ebben áll könyvének (hangsúlyoznám: szerintünk való) ellentmondásossága. Mert a Memex nem, elsősorban nem azt a digitális világot írja le, elemzi és értékeli, amely a praktikum, a mindennapok és – mondjuk – az üzleti világ vagy a tudomány technizált, modern értelemben alkalmazott vonalára, terepnumára esik, hanem azt, amelynek igazi pandanja a magaskultúra, elsősorban az irodalom. Nem, György Pétert nem, elsősorban nem a digitalizálás szerintünk való igazi terepnuma, a gyakorlati alkalmazás, az információhoz (és nem esztétikumhoz) való jutás eszköze érdekli, hanem a – persze a tömegkultúra arra érdemes darabjainak, szeleteinek, aspektusainak „felemelt”, a magaskultúrával egyenrangúvá tett vagy tehető, vagy legalább akként értelmezhető (hol hát akkor a különbség?) szférájának részévé vált – alkotás. Utaltunk arra a passzusára, amelyben a fluxus jelszavát teszi – mutatis mutandis – magáévá. És erről szól, tulajdonképpen erről szól a könyve. Ehhez képest bizonyul múzeumba valónak a könyvtár, leértékeltnek a Radnóti által megrajzolt „zseniális” olvasó, és értékelődik fel – szinte mindenek fölé – az archívum.

A másik ellentmondást abban véli felfedezni e sorok szerzője, hogy jóllehet a Memex, nem is a sorok között, mintegy az utalások, konnotációk szintjén, de – az idézetek egy részéből is láthatóvá vált ez – kimondottan is egy új kulturális korszak, egy új civilizációs berendezkedés, egy új világparadigma születését (?), meglétét (?), kibontakozását (?), mindenestre ígéretét hirdeti, állapítja meg, konstatálja. Ám ehhez csupán magát a dolgot (Husserl) mutatja fel. A kontextust mellőzi, még utalások, allúziók, hivatkozások szintjén is. Ez, azt hisszük, nem megy. A hypertextualizált, archívumokra épülő-építő „szép új világ” értelmezhetetlen, felmutathatatlan a környülállások, a civilizáció döntő szegmentumainak hordozó bázisa hiányában.

Hogy világosabban fejezzük ki magunkat, és persze egészen vulgarizálva a dolgot: azt legalább meg kellett volna rajzolnia a könyvnek, hogy – ebből a szempontból ez teljesen mindegy, a példák tetszés szerintiek – a Hankiss fémjelezte „proletár reneszánsz”, a Tamás Gáspár Miklós által kiszínezett participatív/permisszív vagy mi-féle más civilizációs paradigmán belül helyezendő el az archívumok kultúrája/civilizációja. (Érdekes és persze örvendetes, hogy a korábbi stádiumok – antikvitás, középkor stb. – esetében a schellingi értelemben vett tájolás korántsem marad el.)

Bizonyos ellentmondást érzünk a könyv maximálisan friss szaktájékozottsága (ez a szaktájékozottság – mint láthattuk – nemcsak a digitalizált világ dolgaira vonatkoztatandó, de a történelmiekre is, mindkét esetben a lehető legújabb, de ennek ellenére egyúttal a legjobb, legértékesebb munkákra terjed ki, ami eléggé meg nem csodálható teljesítmény) és kissé avíttas filozófiai háttérfelszereltsége között is. Ez szóra sem lenne érdemes, ha a munkának nem lennének – még hozzá igen gazdag és árnyalt – filozófiai implikációi is. De hát vannak, mégpedig jócskán, és a dolog természetéből önként következően. A legtöbbit idézett, a legtöbbször hivatkozott filozófus szerzők persze a francia posztmodernekné (élükön Foucault-val és Derridával), de a háttérben elsősorban az angolszász analitikusok állnak. (György Péter úgy tünteti el a kanonizált szövegeket az archívumokban, mint az oxfordiak az Ént a fikciók között.) Nos, ez a tájékozottság – azt hisszük – manapság már nemigen áll meg a vitatókra való – legalább utalások, a velük megkezdett párbeszéd híján. (Elsősorban a tübingeni Walter Schulz professzor, a bécsi Erich Heintel és az oly korán elhunyt Alwin Diemer stuttgarti iskolájában felnőtt fiatal analitikus kritikusokra gondolunk, vagy az olyan újanalitikusokra, mint Dummet, vagy a – társadalomfilozófiában – az amerikai Berger tanítványai.)

Néhány konklúzió...

Nemcsak az ellentmondások henye felsorakoztatása, tulajdonképpen a bevezető sorok utáni összes rész azt sugallhatja az olvasónak, hogy a bevezető néhány sor dicsérete egyszerű és őszintétlen retorikai fogás volt csupán. Szó sincs róla. A Memex remek mű (akár egybe is írhatnánk), páratlan a hazai és nemcsak a hazai szakirodalomban. Nem ellentmondásai ellenére, hanem – többek közt – ellentmondásai révén is. És ezúttal nemcsak, sőt nem is elsősorban páratlan szakmai tökélyére gondolnánk. Nemcsak, sőt nem is elsősorban csodálatos és irigylésre méltó tájékozottságára, hanem mindenekelőtt arra, hogy a saját koncepcióját végtelen következetességgel (és az ezzel járó, kötelező egyoldalúsággal) fejti ki, lehetővé (sőt kötelezővé) téve nem a továbbgondolást – ugyan ki képes arra –, hanem az alapos elmélyülést és a mondottakkal, írottakkal való szembenézést. Erre pedig, álljunk bármelyik oldalon is, a könyvtárén és a „zseniális” olvasóén, a kanonizált és folyamatosan kanonizálható értékekén avagy az „archívumokén”, mindannyiunknak igen nagy szüksége van. Nem pusztán, sőt nem is elsősorban az ellentábor érveinek, gondolkodásmódjának, iskolatitkainak megismerése céljából, hanem a sajátunké viharállóbbá tétele, konzekvenciái levonása, érveinek megrostálása, konzisztenciája szervezesebbé alakítása okán. Erre pedig, míg a Memex – mondjuk így – könyvtárpárti pár- és ellendarabja meg nem születik (nemigen várhatunk rá), minden könyvtárosnak igen nagy szüksége van. Az Új Könyvek névtelen ismertetése azt írta György Péter

könyvéről, hogy az minden könyvtáros „kötelező” olvasmánya. Az idézőjel nyilvánvalóan arra utal, hogy az ÚK-nak nincs felhatalmazása bárkit bármire köteleznie, ám ezt a könyvet legszívesebben ráoktrojálná minden könyvtárosra. Nos, a 3K-nak még kevesebb felhatalmazása van az *oktrojra*, de azt kinyilváníthatja, hogy egyetért a kötelező megítéléssel, és a mű könyvtárosi olvasataitól sokat vár – mindannyiunk üdvére.

...és egy kis szemtelenség

E sorok írója nagy csodálattal adózott annak a 19. századi német tudósnak, aki csaknem ezeroldalas, a homoszexualitásról szóló, annak minden válfaját részletesen elemző monográfiáját a *Meiner Frau gewidmet* ajánlással látta el. Lássá az ajánlásból mindenki, hogy nem egy meleg professzor könyvét fogja a kezében, hogy a szerző minden gyanú felett áll, a tárgyat ismeri, de nem praktizálja. Kevésbé csodálta, csodálja ugyan azokat a magyar feminista szerzőket, akik munkáikat férjüknek ajánlják vagy legalább az előszóban köszönetet mondanak férjük oly lelkes segédleméért, de érti, ezek a hölgyek ily módon is közhírré kívánják tenni: feministák ugyan, de nem olyan feministák akiknek még egy (lelkes; szeretett stb.) férjre sem futotta volna, de sőt! Nos, György Péter könyve – távolról, elmosódóan – hasonló dolgokat juttat az eszébe. Hisz a Memex telis-teli van a könyvtárak beható ismeretéről, szeretetéről, csodálatáról, a bennük való meghitt otthonosságról nem árulkodik, de valló passzusokkal. Maga a szerző pedig kétségkívül mindenben megfelel a Radnóti-féle zseniális olvasó kritériumainak. Szóval... És nemcsak azért, mert ki miben tudós, abban gyanús. Hanem mert még a csodálatos kötetvégi bibliográfiának is van egy ilyen olvasata. Csupa-csupa könyv, mindössze két (kettő darab, egyébként ugyanazon szerző cikkét felmutató) website. (Persze a tanulmányok utáni jegyzetek annál inkább gazdagok website-okban.)

A 3K-nak immáron néhány éve hagyománya, hogy januári száma élén újévi beköszöntőt hoz. Az újévi jókívánság ezúttal legyen az, hogy ki-ki lásson hozzá a Memex studírozásához. Jól fog kezdődni ez az év!

Vajda Kornél